

Беларус

ГАЗЕТА БЕЛАРУСА У ВОЛЬНЫМ СЪВЕЦЕ
BIELARUS — BYELORUSSIAN NEWSPAPER IN THE FREE WORLD

POST ADDRESS: BIELARUS, P. O. BOX 109, JAMAICA, N. Y. 11431. Tel.: (212) 380-2036

Год. XXVII, № 251

New York, March — Сакавік 1978

ЦНА — PRICE \$ 1.00
Vol. XXVII, № 251

ДА 75-ГОДЗДЗЯ БСГ

На календары юбілейных датай сёлетняго году нельга не адзначыць 75-ых угодкаў ад заснавання ў 1903 годзе ў Вільні, палітычным цэнтры беларускага жыцця дзяржаваўшчыннае пары, Беларуское Сацыялістычнае Грамады (БСГ). БСГ, як партыя і як група дзеячоў, зрабіла вылучнае вялікі ўклад у справу сфермульвання й ужыццёўлення ідэі нацыянальнага адраджэння Беларусі. З дзейнасцю БСГ ды ёйнага неафіцыйнага органу газеты „Наша Ніва” непарыўна звязаныя прозвішчы братоў Івана й Антона Луцкевічай. Якуба Коласа й Янкі Купалы, Вацлава Ластоўскага, Іёткі, Каруся Каганца, Цішкі Гартнага, Алеся Гаруна ды цлага шэрагу іншых асобаў, без якіх нельга ўзвісь сабе нашае мінуўшчыны першых двух дзесяткоў гадоў гэтага стагодзьдзя.

1903 год, такім парадкам, быў настолькі годам палітычнага і ёдзялігічнага афармленыя ленінскія бальшавіцкія партыі, але ёй годам афармленыя беларускія нацыянальныя партыі — Беларуское Сацыялістычнае Грамады. Праз усе далейшыя гады абедзве гэтыя партыі звязаныя з ходам падзеяў на Беларусі, з развіццём ідэі беларускіх нацыянальных дзяржаваўшчын — прапактую БСГ ды рэакцыю (спачатку адмоўную, а пасля ўроцце) прыхільнью да саме ідэі дзяржаваўшчын Беларусі. Расійскае Сацыял-Дэмакратычнае Рабочае Партыя (бальшавікоў).

БСГ пачала сваё існаваньне, фактычна, у 1902-ім годзе, як Беларуская Рэвалюцыйная Грамада, што вырасла з асьветніцкіх гуртків студэнтскае й вучніўскіе моладзі.

Але канчальна свой назоў яна прыняла на першым зъездзе ў сеньежні 1903 году. Тады-ж была прынята ў праграма Грамады, у цэнтры якое было пастаўлене дамаганье, спачатку незалежнасці а тады аўтаноміі Беларусі, свабоды раззвіцця нацыянальнае культуры, уводу беларускіх мовы ў школы і тэатр ды адміністрацію — пытанні, што ёй дасюль ня страйці свае актуальнасці. У гэтym якраз і асаблівае значанье сёлетняга 75-гадовага юбілея БСГ, які трэба думачы, на пройдзеніе незауважаным і ў афіцыйным савецкім друку.

Дзейнасць БСГ цікавіўся сваім часам і Ленін. Як пісаў аўтар магніфікі „Ленін і Беларусь” Вяляпіцаў на газэце „Звязда” ад 20-га студзеня 74-га году: „У 1912 годзе, вывучаючы Пратаколы канфэрэнцый расійскіх нацыянальна-сацыялістичных партыяў, якія адбыліся 16-20 красавіка 1907 году, Ленін падкрэсліў, што ‘Беларуская Грамада’ была ў ліку партыяў, якія галасавалі за рэзольюцыі аб нацыянальной і тэатральнай аўтаноміі”.

З'явілася, што Ленін зацікавіўся дзейнасцю БСГ адно ў 1912 годзе, калі пад уплывам бурнага раззвіцця нацыянальных рухаў народу царскае імперыі бальшавікі змушаныя былі зацікавіцца бліжэй ды пачаць вывучаць гэтыя рухі ў разгаваці на іх у сваёй праграме.

БСГ яшчэ пачынаючы гадоў да таго, у 1907 годзе прападоўлілі сваё дзейнасць у руху пынітае ў 1903 годзе праграмы „Праграма БСГ”, прынятая на першым зъездзе, — адзначае ў сваім артыкуле пра Грамаду „Беларуская Савецкая Энцыклапедыя”, — з'ясічала асноўныя буржуазна-дэмакратычныя патрабаванія, у тым ліку крајавое аўтаноміі для Беларусі ў складзе Расійскага федэратыўнага рэспублікі”.

Як бачым, апрача ідэі аўтаноміі Беларусі (чужое тады бальшавіцкім арганізацыям на Беларусі), БСГ на пачатку сваё дзейнасці стала за ідэю федэральную, да якое бальшавізм таксама, аж да 1918 году, ставіўся варожа.

Дзеля таго, аднак, што ў ходзе далейшага гісторычнага раззвіцця нацыянальных рухаў перамаглі вялікадзяржаўніцкі цэнтралізм бальшавіцкіх партыяў, давешчы гэтым прагрэсіўнайсцю ідэі дзяржаваўшчынага адра-

знойдзене перш-наперш анівонднага дакументу паводле якога бальшавікі „баранілі” права беларускага народа на сваю нацыянальную мову!), ажыводнага дакументу, у якой бы там хады мове (усе яны, п'юна-ж, пісаныя паразескі), у якім бернардасі-б правы Беларусі на тэатральную аўтаномію або на сваю родную мову ў нацыянальную школу. Гэтае камплемтнае наўсявага ў гадох першас расійскіх рэвалюцый да ўсіх тых варгасцяў нашага народа, на варце якіх стаялі Купала. Колас ды ўсе лепшыя сілы Беларусі, на перашкаджае цяпер аўтарам „Гісторыі Беларускіх ССР” крэтыкаў праграму БСГ у 1906 годзе за тое, што ў ёй „патрабаванне тэатральную аўтаномію адыходзіла на другі плян”, тымчасам як бальшавікі аўтаноміі Беларусі на някім пляне ня мелі.

Мала таго, ад самога свайго арганізацыйнага пачатку, ад 1904 году і аж да канца 1918-га бальшавіцкія арганізацыі на Беларусі ў сваіх наязах не карысталіся нат словам „Беларусь”. Беларус ды іх была звычайнай правінцыяй расійскай імперыі — „Паўночна-Захоўнім Краем”, і праграма іхнай у дачыненні да Беларусі выплыўвала або з псыхалёгіі мясцовых правінцыялаў або закінутых на Беларусь ходам рэволюцыйных ці вясенін падзеяў чужых вялікадзяржаўнікаў.

У мом гэтахі акалічнасці ю бальшавіцкія арганізацыі на Беларусі адзначаліся дзе варожым, а дзе абыякавым стаўленнем і да нацыянальных імкненняў беларускага руху, яны поўнасцю ігнаравалі беларускую мову ў сваёй дзейнасці. Не зважаючы, прыкладам, на пастанову Паўночна-Захоўніга Саюзу РСДРП у 1906 годзе выдаваць „Паўночна-Брашунскую ў часе Другой Сустрэчы Беларусаў Аўстраліі

Пішуць, што выкажу думку ўсіх Беларусаў Сыднэю, выражаютыя вялікую паддаку тым нашым сем'ям, што закватаравалі ды дбалі пра выгоду нашых гасціў з Мельбурну. Адэйліды, а гасціём — што гэтак лічнай і дружнай сям'ёю да нас завіталі.

Уважаю, што выкажу думку ўсіх Беларусаў Сыднэю, выражаютыя вялікую паддаку тым нашым сем'ям, што закватаравалі ды дбалі пра выгоду нашых гасціў з Мельбурну. Адэйліды, а гасціём — што гэтак лічнай і дружнай сям'ёю да нас завіталі.

Уважаю таксама, што ўсе ўдзельнікі Сустрэчы хацелі-б выразіць асаблівую паддаку нашым найдалейшым гасціём сп. Гіпаліту Паланевічу і сп. Аляксандру Корбуту, што не пашкадавалі часу, турботай ды цімальных выдаткаў, каб да нас завітаць. Яны на Сустрэчы адбіграли

Я. Запруднік

БЕЛАРУСЫ У ГІСТОРЫИ НЮ ІДЖЭРЗІ

Чацвертага лютага сёлета ў горадзе Нью-Ёрку, штат Нью Іджэрзі, адбылася 7-ая гадавая канфэрэнцыя Гісторычнага Таварыства штата. У канфэрэнцыі ад Беларускага Інстытуту Навукі й Мастацтва ўзял удзел др. В. Кіпель.

Сёлета на канфэрэнцыі ўпоруч з шэрагам темаў агульнага гісторычнага зацікавлення, як, прыкладам, ролі штата Нью Іджэрзі ў вайне за Незалежнасць Амерыкі або ролі транспарту ў разбудове штату й др., значная ўвага была звернутая на ўздел нацыянальных групоў у гісторычнім і культурным раззвіцці штату. Пытанне ўздузу нацыянальных групоў у гісторыі штату становіцца абавязковым ад пачатка да мясоў агульнага гісторычнага спадчыннага.

На канфэрэнцыі была таксама вынесеная праланова, каб кніжка „Этнічнае дасьветчанне Нью Іджэрзі” (у якой ёсьць і асобы раздзеленія паводле Беларусаў) была пераапрацавана для вымогаў пачаткавае школы.

Б. З.

СУСТРЭЧА З НОВЫМ МЭРАМ КЛІЛЕНДУ

14-га лютага сёлета адбылася сустрэча-прынцыпіе прадстаўнікоў розных этнічных групоў гораду з новаабранымі мэршчырамі гор. Кліленду Дэнісам Кусынічам (харвацкага паходжання). Арганізаторамі гэтага падзея ў гісторычнага Таварыства ўзяліся падзеяў Нью Іджэрзі, якія галасавалі за ідэю дзяржавы нацыянальных групоў у гісторыі штату. Пытанне ўздузу нацыянальных групоў у гісторыі штату становіцца абавязковым ад пачатка да мясоў агульнага гісторычнага спадчыннага.

Падобная сустрэча будучыя наладжвачы і ў будучыні.

П. Полацкі

ПАШЫРАЙЦЕ ГАЗЭТУ “БЕЛАРУС”!

ХАИ КАЖНЫ ЕИНЫ ПРЫХІЛЬНИК ПРЫДВАЕ ПРЫНАМСЯ АДНАГО НОВАГА ПАДПІШЧИКА У ГЭтыМ ГОДЗЕ!

У карткай гутарцы з прадстаўніком БАЗА мэр шчыра падзякавалі за прыбыццё на вечар. У сваёй прамове ён сказаў: „Дух міжнаціяльнага суживіцца існуе ў Клілендзе. Кліленд мае шматнаціяльнае грамадзтва, і важна адзначыць наше паходжанне, з якога мы павінны быць гордыя”.

Падобная сустрэча будучыя наладжвачы і ў будучыні.

П. Полацкі

МАЛІТВА ЗА БЕЛАРУСЬ У КАНГРЭСЕ ЗША

Святая Беларуская Аўтакефальнае Праваслаўнае Царквы а. Расьціслаў Войтанка ў супрадзіжні дэлегату ад Беларускі-Амэрыканскага Задзіночаныя й Арганізацыі Беларуска-Амэрыканскіх Моладзі, 21 сакавіка сёлета прачытаў у Палаце Прадстаўніцтва Кангрэсу ЗША малітву за Беларусь і Амэрыку з нагоды 60-х угодкаў абвешчаныя Незалежнасцю Беларусі. Айца Войтанку прадставіла Кангрэсу кангрэсменка Мілісент Фенік.

Наперададні прачытаныя малітвы, 20 сакавіка, таксама ў Вашынгтоне з нагоды угодкаў Незалежнасці Беларусі адбылося прынцыпіе для змірніканскіх ды іншанациональных гасціц, наладжанае супольна Радай Беларускага Народнага Рэспублікі, Беларуска-Амэрыканскім Задзіночаныя кіраўніцтвам Беларускага Федэральнага Рэспубліканскіх Гурткоў. У прынцыпіцца ўзялі ўдзел сэнтар Роберт Дол, кангрэсмены Дэрвінскі, Макгуйер, заступніца старшыні Нацыянальнага Комітету Распубліканскага партыі Мэры Крысп, прадстаўнік Дзяржарнага Дэпартамента ЗША сп. Гэндерсан ды іншыя госьці.

Дакладней пра ўсё — у наступным нумары „Беларуса”.

ЯШЧЭ ПРА СУСТРЭЧУ БЕЛАРУСАУ АЎСТРАЛИІ

Група ўдзельнікаў Маёўкі ў часе Другой Сустрэчы Беларусаў Аўстраліі

Пішуць сваю запечку ў газэту аб Другой Сустрэчы Беларусаў Аўстралії, я на думала, што яна будзе адзінай, не закінутыя ёй адарваныя ў далейшай Аўстралії. Гэтае пачуцьцё прынадлежнасці, так важнае ў жыцці ідэінікі групы, падтрымалі ў прысланыя Сустрэчы пажаданыі ад управы ў сабру Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаныя, перадаўшы асабісту сп. Паланевічам і лістоўніча старшынёй гэтае арганізацыі.

Уважаю, што выкажу думку ўсіх Беларусаў Сустрэчы Падарунку, выражаютыя вялікую паддаку тым нашым сем'ям, што закватаравалі ды дбалі пра выгоду нашых гасціў з Мельбурну. Адэйліды, а гасціём — што гэтак лічнай і дружнай сям'ёю да нас завіталі.

Уважаю таксама, што ўсе ўдзельнікі Сустрэчы хацелі-б выразіць асаблівую паддаку нашым найдалейшым гасціём сп. Гіпаліту Паланевічу і сп. Аляксандру Корбуту, што не пашкадавалі часу, турботай ды цімальных выдаткаў, каб да нас завітаць.

Трэба таксама выказаць прызнаныне ў падзяку арганізаторам Другой Сустрэчы Беларусаў Аўстралії ўсім тым, хто дапамагаў им.

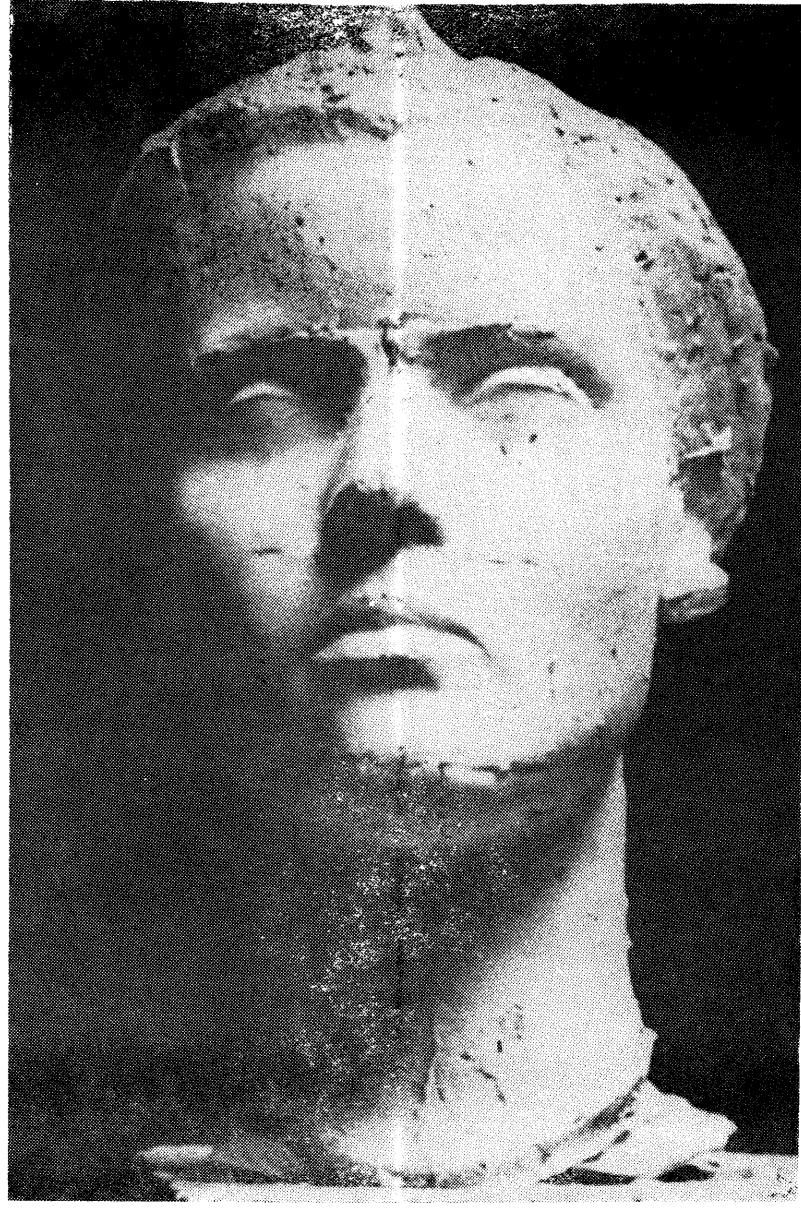
Прысутная

ДА ЮБІЛЕЙНАГА НУМАРУ “БЕЛАРУСА”

У 250-м юбілейным нумары „Беларуса” за люты 1978 году Рэдкалегія, устаноўчыя памяць

ШЛЯХ ДА СКУЛЬПТУРЫ

(Заканчэнні з падароднага нумару)

Патрэт жанчыны. Гіпс, 1952

Ул. III.: Перажываныні ў вапошнююю вайну і ў Вас, як і ў нас усіх, былі балочыя, ціраз жудасныя. У Вашых творах гэта не ён не адбліса. Ці ўсё гэта на Вас не падзеіла?

М. Н.: Чаму не падзеіла? Падзеіла, як і на ўсіх. Перажываныні былі надта цяжкія й я рад, што яны скончыліся разам з вайной, найменш тут на Захадзе. Ня жыць-жа ўвесе час мінульм, ня зьдзіраць-жа струпы ранаў бясконца, у садызыме я не раскашуюся. Наадворт — хачу бачыць съвет добрым, прыгожым. Ня ненавісці, помстай ды самазабойствам мы да гэтага съвету дойдзем.

Ул. III.: Як гэта сталася, што побач манумэнтальнай скульптуры зъяўляюцца ў Вас і акварэлі, якія агульна залічаюцца да „малога мастацства“?

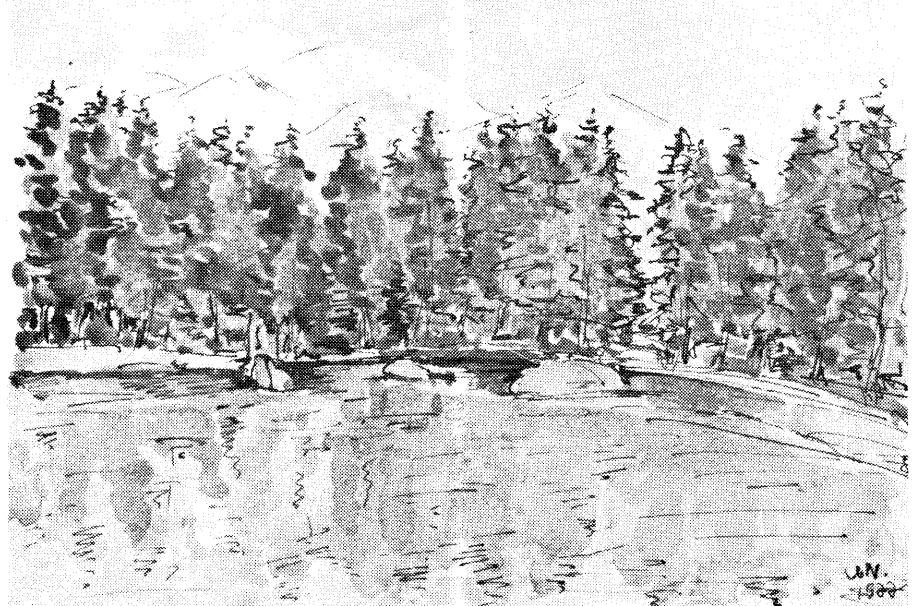
М. Н.: Можа гэта ў „малое мастацство“, але, як я ўжо казаў, пакуль пазнаў італіянскую скульптуру, я рысаваў і маліваў у Беларусі. Гады ж маленства пакідаюць свой адбітак

дэйць, падабаецца гэта яму ці не. Не ганяюся за модай ані за густамі кліентаў — мой густ для мяне вырашальні. Гэта праяза шчыгасы, а шчыгасы у мастацтве — галтюнае. „Мадэрнізмы“ часта кя што іншэ, як толькі пераходная мода.

Есьць у мадэрнізме аднак і амбітныя мамэнты — пошуки новага. І ён абгрунтаваны. Справа ў тым, што традыцыйнае мастацтва даходзіць да верхавіны ўзвышшаў свайго разьвіцця. А пазыцыя на верхавіне мае два выхады: або застой на ёй, або выхад уніз. Ступль і пошуки, куды ісці, і гэта добра. Хай Бог ім дапамагае знайсці нешта годнае. Ды гэта ня значыць, што ўсе шукальнікі на добрым шляху. Есьць шмат шарлятанізму ў гэтых навінках-знаходках. Ці-ж нехта знайдзеца на съвеце, хто не патрапіў-бы памалываць на які-колечы адні колер нейкую плошчу — хай сабе ю нацягнута на рамы палатно — ды, падпісаўшы, павесіць яго на съянне, як быццам гэта мастацкі абраз? Гэ-

такія скульптуры зъяўляюцца ў Вас і акварэлі, якія агульна залічаюцца да „малога мастацства“?

М. Н.: Можа гэта ў „малое мастацство“, але, як я ўжо казаў, пакуль пазнаў італіянскую скульптуру, я рысаваў і маліваў у Беларусі. Гады ж маленства пакідаюць свой адбітак

Зялёнае возера, Альпы. Акварэль 1977

на ўсё жыцьцё. Застаўся ён і ў мяне. Гэта быццам тая скрыпка ў Ангра.

Ул. III.: Кажды мастак мае сваю тэорыю, сваё філізафічнае абаснаваныне для свае творчасці. Есьць жа ў Вас нешта, што не дазваляе Вам кінуцца на бурныя хвалі мадэрнізму?

М. Н.: Пра гэта мы толькішто гаварылі, дык мо ці варта й паўтарацца? Твару гэтакае мастацтва, якое люблю. Гэта маё права. Шану ю права іншых на маліванье ці разьбу гэтакую, якая ім падабаецца.

Не кажу, што мой выбар лепшы ад іншых — лепшы ён для мяне. Твару паводле майго жадання ў перакананы і то, што стварыў, аддаю на „усенародны суд“. Хай глядзячу на інтэрпратацца. А гэта ўжо зале-

жыць ад мастацкага адчування, культуры мастака ды сілы ягонага таленту.

Ул. III.: У Беларусі цяпер рэжым якіх хваліца, што ў ён „спрыяе“ разьвіццю мастацтва. У запрауднасці мастацтва гэта пляцецца ў хвасыце мастацтва сусъветнага. Зразумела, што нельга ставіць знаку раўнання між мастакамі ды рэжымам. Што Вы думаеце пра гэта? Вас, як Беларуса, пытаныне гэтае напэўна асабліва цікавіць.

М. Н.: Цікавіць ды яшчэ як! З таго, што сюды даходзіць, выглядае, што мастакі там пераважна не выяўляюць сваіх шчыгрых думак і паглядай пра свой народ, пра ягонае жыцьцё. Гэтага ня відаць у іхных творах. Яны толькі выконваюць заказы акупацыйнае ўлады, а яна дыкую тое, што служыць вялікадзяржавай „веліні“ расейскай імперыі, а не дабру беларускага народу. Сумляваюся, каб гэту веліч Расеі мастакі славілі дабраволны. Гэтага мне ніхто не дакажа. Робіцца гэта пад націкам і прымусам, а прымус — съмерць для мастацтва! Неабходным штуршком-імпульсам для мастакай творчасці была, ёсьць і будзе глыбокая любасць да свайго краю, народу, веры, ідэі, да чалавека, жанчыны ды — вольная воля.

Ул. III.: Сярод працаў мастакоў Беларускіх ССР хіба-ж ёсьць і добрыя творы?

М. Н.: Зразумела, што ёсьць. У савецкіх школах вельмі націкаюць на тэхнічны бок творчасці. Не забываймася, што плястычнае мастацтва

Капліца над возерам Кальмёт, Францыя. Акварэль 1977

складаецца з творчасці й з рамястна: мастак творыць, а рамеснік выконвае. Здараеца, што мастак і рамеснік зноудуцца ў той самай асобе, і тады добра. Але заказы можа выконваць толькі рамеснік. Прыглушаючы, зразумела, мастака.

Ул. III.: Якія Вашыя мастацкія праекты на будучыні?

М. Н.: Найперш, думаю больш аддаваць увагі мастацтву, як было дагэтуль. Бліжэйшая заданыне, якое перада мной — пабольшаныне статуі Доктара Скарэны паводле ўспомінай ужо макеты, што была паказана на апошній выстаўцы Беларускага Інстытуту Навукі й Мастацтва ў Нью-Ёрку. Магчыма знайду больш часу й на маліваныне. Найгорш, што скульптура вымагае шмат фондаў і часу. Тому скульптуры нельга рабіць для „шувфляд“. Трэба мець прызначанае згары на яе месца.

Працую цяпер таксама над кнігай марфалеї людзкога цела, падручніка для студэнтаў мастацкіх школ. Гэтакае кніга вымагае шмат ілюстрацый і працу над ёй трэба раскладаць на колькі гадоў. Зразумела, што я рукапіс, і першое выданыне, калі яно зразлізуецца, будзе ў мове французскай. Есьць падобныя выданыні, але ніводнае зь іх нездавальняючае, калі мець асабліва на ўзве ілюстрацыйнае афармленне. А гэта ў такой кнізе найважнейшае. Тому недахоп такой кнігі моцна адчуваецца. Праект гэта вельмі амбітны, але й на лёгкі. Ды гэта мяне не палохае. Пастанаві аддаць яму колькі гадоў часу.

Ул. III.: На апошній выстаўцы

жыць ад мастацкага адчування, культуры мастака ды сілы ягонага таленту.

Ул. III.: У Беларусі цяпер рэжым якіх хваліца, што ў ён „спрыяе“ разьвіццю мастацтва. У запрауднасці мастацтва гэта пляцецца ў хвасыце мастацтва сусъветнага. Зразумела, што нельга ставіць знаку раўнання між мастакамі ды рэжымам. Што Вы думаеце пра гэта? Вас, як Беларуса, пытаныне гэтае напэўна асабліва цікавіць.

М. Н.: Цікавіць ды яшчэ як! З таго, што сюды даходзіць, выглядае, што мастакі там пераважна не выяўляюць сваіх шчыгрых думак і паглядай пра свой народ, пра ягонае жыцьцё. Гэтага ня відаць у іхных творах. Яны толькі выконваюць заказы акупацыйнае ўлады, а яна дыкую тое, што служыць вялікадзяржавай „веліні“ расейскай імперыі, а не дабру беларускага народу. Сумляваюся, каб гэту веліч Расеі мастакі славілі дабраволны. Гэтага мне ніхто не дакажа. Робіцца гэта пад націкам і прымусам, а прымус — съмерць для мастацтва!

Ул. III.: Сярод працаў мастакоў Беларускіх ССР хіба-ж ёсьць і добрыя творы?

М. Н.: Зразумела, што ёсьць. У савецкіх школах вельмі націкаюць на тэхнічны бок творчасці. Не забываймася, што плястычнае мастацтва

БАЛЬ У ГОНАР ЭТНІЧНАЕ СПАДЧЫНЫ

Беларускія ўдзельнікі балю ў нацыянальных касцюмах з прадстаўніком губэрнатара штату сп. Стывенам Рычарам. Зылева направа: Васіль Русак, Галіна Русак, Надзяя Кудасава, Зора Кіпель, Стывен Рычар, Валя Рагалевіч, Ірэна Рагалевіч, Сяргей Рагалевіч і Раіса Станкевіч.

Сёлетні тройці гадавы зімовы баль, арганізаваны Цэнтрам Мастацтваў тэатру Нью-Джэрзі, адбыўся ў горадзе Пэрт Амбуй. Як і летас, быў арганізаваны паказ нацыянальнае спадарытва, у якім беларускія спадарытва

ПЕРАНЯСУЦЬ МУЗЭЙ АКАДЕМІКА КАРСКАГА

Пра цяперашні музэй заснавальніка беларускіх моваведаў й фальклорыстыкі акадэміка Карскага піша Аляксей Пяткевіч у газэце „Літаратура й Мастацтва“ за 20.1.78 г. Музэй знаходзіцца ў вядным пакой ў васымігодцы ў вёсцы Лашы ля Горадні, дзе нарадзіўся Яўхім Карскі.

У музэі шмат экспанатаў пра Карскага, ягоных прыватных рошай. Ад сінеганія 1964 г. музэй наведала звыш дзесяці тысяч людзей. Але „асноўная біяда музею ў тым, што ён ня вырас за 13 гадоў сваго існавання. Мала таго, асобная каштоўная матар'ялі... зынкі. І прычына тут перш за ўсё ў вадсугннасці чалавека-энтузіяста, які мог-бы ўзяць на сябе наялёткі клопат пра разьвіццё музею, пра папулярызаць.

І далей: „Лаша хоць і немалая вёска, але моладзі ў ёй амаль няма, і мясцовыя васымігодка стала ў вапошні час зусім маленькай школай. У клясах — ад 5 да 12 вучняў. Настаўніцкі калектыв — 9 чалавек“.

Паўстася небяспека ліквідацыі школы ды пераносу музею ў калгасы музэй, які яшчэ адно мяркуецца адкрыць у Лашы.

„Так ці інакш, — чытаем у заключэнні, — але музэю акадэміка Карскага ўжо сяняня патрэбная дапамога. Абыйдзены ён увагаю ад паведных інстытутаў Акадэміі наукаў БССР. Добра было-б, каб сяньняшнія мовазнайцы, літаратуразнайцы, фальклорысты й этнографы на толькі пакінуліся экспазіцыяй і выказалі свае пранавы на будучасці, а й перадалі музэю свае кнігі“.

Каляняльная маскоўская адміністрація зь Менску, што зядла выкарыстоўвае беларускую мову з грамадзкага, культурнага й навуковага съвету, траічыя народнае багацьце на помач Крамлю ў ягоным распавяданні розных „вызваленчых“ войнаў па ўсім съвеце, а дома вядзе інтэнсіўную русыфікацыю. Беларусі, на будзе, із зразумелых прычынаў, цікавіцца музэем у гонар заснавальніка беларускіх моваведаў.

К. Акула.

ПАДЗЯКА

Выказываю сваю шчырную падзяку ўсім, што знямілі аўтографы і пісцілі пісмовікі з падзякай за аўтографы і пісмовікі з падзякай.

Усім шчырае беларуское дзякуні!

Ул. Гуцька

сям'і ды ў важнейшых галінках съвету.

Ул. III.: Дзякую Вам, Спадару Прафэсару, за слова альтымізму й веры ў будучыні. Хай Вам Бог дапаможа ў реалізацыі Вашых наўмераў.

БЕЛАРУС, № 251 — 1978

5

ЖАНОЦКАЯ СТАРОНКА №5

БЕЛАРУСКАЕ НАРОДНАЕ АДЗЕНЬНЕ — ЛЮСТРА СТАРАЖЫТНАЕ КУЛЬТУРЫ

Вяртаемся гэта да тае-ж тэмы, парушанае ўжо раней у „Жаноцкай Старонцы” і будзем вяртацца да яе ў будучыні, бо тэма гэтая — частка вялікае тэмы пра народнае беларускае мастацтва, за развіўцёй і пра-пагаваньне якога больш інтенсіўна ўзяліся Беларусы апошнімі гадамі.

Асаблівай рысай беларускага народнага мастацтва ўжо ад самага пачатку ад саме сіве даўніны была выразна выяўленая гендерная стварэнья адзінага, для ўсяе займанае Беларусамі тэрыторыі, мастацтва. І гэта гендерная, не зважаючы на змены ўмовай жыцця, на зыншчынныя войны, на пажары й рабаўніцтва пераможца — праз пэрыяды на толькі мастацкага росквіту, але й часовага заняпаду — заставалася жывой і стварыла аргінальны, свой беларускі стыль. Народ ствараў сваё мастацтва так, як яму падказвалі ягоныя эстэтычны густ і этычныя пачуцці, так, як яго на-тхняла родная прырода.

Бязумоўна, пэўныя ўплывы іншых славянскіх і неславянскіх народоў адчуваліся, як і ўплывы беларускага мастацтва на суседнія народы, але дарма вышукваючы у беларускім народным мастацтве нашыя быўшыя часовыя апякуны-суседзі сваіх сталых упływu, іх там німа. Той апрыноны беларускі стыль, пераказанны з пакаленія ў пакаленіе праз вялікі свабоднай краіны ў пазнейшай ужо падзеленай, захаваўся да нашых часоў. Найлічней раз-прыгодаўнанія нашыя мастацкі скарбы ў расейскіх музеях, а таксама ўпольскіх і літвінскіх, найменш у беларускіх. Але затое мастацтва беларуское жанчын-сялянкі захавалася ў народзе ды сталася крыніцай веды для нас. Гэтыя перахоўваныя ў куфрах жанчынаў скарбы ў падгледзелі беларускія этнографы, іх началі апісваць, фатаграфа-ваць ды друкаваць у книгах і альбо-мах. З гэтая крыніца ўзрэпаем мы, рыхтуючы паказы народнае вопраткі. Нашыя выстаўкі народна-га мастацтва ў паказы вопраткі з го-ду на год ўсё багацейшыя. Яны пра-маўлююць да чужых больш перака-нальна за слова, яны съветчаль-на пра нашу апрычонасьць, выдатна паднімкаючы розныя паміж на-мі, Беларусамі, ды іншымі народамі. Вось чаму пра-пагаваць і знаёміць чужых з нашым народным мастацтвом — гарано-вае заданье беларус-ке эміграцыі.

На першым Беларускім Фэстывалі ў 1976 годзе былі прадемонстраваныя 11 касьцюмай 8-мю мадэлькамі і 3-ма мадэлёрмі з 7-ёх розных ча-стак Беларусі (Віцебшчыны, Магілеўшчыны, Гомельшчыны, Гора-дзеншчыны, Берасцейшчыны, Мен-шчыны й Палесьсе). Таксама быў далучаны сучасны беларускі касьцюм, які носяць тут на эміграціі пры розных нагодах. У № 236 газеты „Беларус” за сіненьне 1976 году былі зъмешчаныя фатаграфіі гэтых касьцюмай. Удача першага паказу народнае вопраткі перавясіла ўсе спадзяванні. Ідэя працягваць распачатую працу жыла ў дум-ках і сэрцах пачынальніц.

Пад тым самым кіраўніцтвам сп-ні Тамary Колбь (Ст. Тамары) узяліся ўзноўшы ахвярныя жанчыны за-рхаваныя 2-га паказу народнае вопраткі ў шырэйшым памеры. І паказ гэтой адбыўся на другім Беларус-ком Фэстывалі 21 траўня 1977 году на вольных паветрах на фоне зялёных дрэваў парку й траўнікаў з прамэнадай мадоляк і мадэлёркай па сходах і плацоўцы ўнізе перад публікай. Гэтым разам з 11-ёх пай-тораных касьцюмай з першага фэстывалю далучыліся 4 новыя раёны: Віленшчына, Смаленшчына, Наваградчына й Случчына. Быў пабольшаны лік касьцюмай з раней раз-прыгодаўнаных раёнаў, уведзена больш мужчынскіх і навет дзіцячых касьцюмай. Каб змагчы ўяўіць сабе, які багаты быў паказ вопраткі, да-водзіца пералічыць усе новыя касьцюмы і тых, хто іх мадэльяваў. Лік іх становіў 22 касьцюмы, а дадаўшы 11 з першага фэстывалю, разам 33 асобы мадэльявалі беларускую на-родную вопратку. Пералічым новыя касьцюмы: Віленшчына (Ірана Ка-сьцюк), Горадзеншчына (Райса Станкевіч), Палесьсе (мужчынскі касьцюм — Сяргей Рагалевіч; дзі-цячыя касьцюмы — Александра й Расціслай малодшы Войтанка; сва-

ха — Лена Войтанка; трэці аўтэнтычны касьцюм — Надзяя Кудасава, Эва Пашкевіч і Юліяна Грыцук), Гомельшчына (мужчынскі касьцюм — Прэнціш Бартуль; вёска Неглінія — Аня Бартуль-Зінкевіч), Магілеўшчына (касьцюм дзяўчынкі — Лора Лысюк). Смаленшчына (Соня Драздоўская; дзеці — Лора й Міхась Рагалевічі), Віцебшчына (хлопец-ладростак — Антон Бартуль; дзяўчына — Лілія Касьцюк), Наваградчына (Нона Махнюк), Случчына (Марыя Мік-кевіч), Случчына (мужчынскі касьцюм — У. Р.), Меншчына (касьцюм маладой — Ніла Цярпіцкая).

З 22-х касьцюмай тут зъмешчаем толькі 8 аўтэнтычных поўнасцю ці часткова ды пару іншых, адменных выглядам. Далучаем 9-ты касьцюм — сучасны і ім адчынім нашае кароткае апісаньне.

Як прыклад сучаснага касьцюму, які ў ЗША вышываюць бабкі, маткі й сама маладь, мы зъмісяцілі касьцюм сп-ні Іраны Сыміновай (Каляды). Касьцюм гэты асабліва пры-гожы. Шмат прыгожых народных касьцюмай маюць нашыя суродзіны на эміграцыі і апранаюць іх з гордасцю на розныя съяткаваньні. Зъмешчаны касьцюм вышыва сабе сама Ірана, а было іх некалькі, разы вышытыя бабкай і маткай. Андарак касьцюму аўтэнтычны, вытканы на ручным станку на Беларусі. Варты прыгледзецца да вышытага ўзору: шмат часу спатрэблялася вышиваныя такія багаты касьцюм, але Іра, так як і іншыя беларускія жанчыны, на вышиваньне часу не шкадуе.

З прыроджанай любасцю вышивальниці ўкладаючы дробныя крэ-жыкі, часта на ўжываючы навет канвы, на белым ільняным палатне ў мастацкіх вузоры, і ў выніку трэ-ўжытыя колеры — белы, чырвоны й чорны — спрадвеку ўжываныя, ствараючы найпрыгажэйшую гар-монію, асабліва на фоне зялёнай травы ці дрэваў, лепшай гармоніі за якую ня прыдумаў яшчэ чалавек. Зъ вялікай сценой перад больш як трох тысячай аўдыторый прад-манстравала свой народны касьцюм сп-ні Іра, адчыніяючы Другі Фэстываль выкананьнем амэрыканскага гімну.

Іншыя касьцюмы былі: Горадзен-скі. Касьцюм маладзіцы дэмантравала Раіса Станкевіч. Андарак у яе аўтэнтычныя вайнянныя, вытканы на ручным станку ў Горадзеншчыне. Кабат, ці як мы часта называем гар-сёт, з веленага сукна. Блюзка ў хвартухе багата вышытая. Пад вы-шытым хвартухом адзеты аздоблены карункамі ручной работы другі хвартух, як наслідкі некаторых мяс-цовасцяў Беларусі. Карункі плеце-ные прарабкай Раісы. На галаве калтур у форме шапачкі на карот-ка падстрыжаных валасох (як наслідкі маладзіцы). Гомельскі — із слав-утвае сяняня вёскі Неглюбкі. Мадэльявалі яго Аня Бартуль-Зінкевіч. У гэтай вёсцы да сяняняння часу захавалася гэтак званая панёва — на сыштагу ў цаласць спадніца, а вольна кавалкамі спущчаная. У іншых мясцовасцяў яна даўно ўсту-піла месца ваўнянымі ці ільнянымі андаракам. Даўгі чорны гарсёт аб-шыты чырвонымі істужкамі. Вы-шытка на блузы працягнута даў-жынкою рукава. Ніжня спадніца пад панёвой аздобленая нашыткай істужкамі. Панёва чырвоная з бе-лым у краткі. Чорны хвартух з на-шыткай чырвонымі істужкамі. На галаве хустачка. Віцебшчына. Ка-сьцюм падростка-дзяўчыны дэмантравала Лілія Касьцюк. Яна мела вышыва сабе блюзку із стаячым ка-ніяром. Гарсёт з нябленага палатна аблыты сініх істужкамі. Даўгая бранзовая спадніца з воўны аў-тэнтычнай з чорнымі аксамітнымі аздобнымі паскамі. Хвартух упры-гожанае аплікацыямі, на галаве вя-нок. Палесьсе — Эва Пашкевіч і Надзяя Кудасава. Абедзве маюць аў-тэнтычныя ваўняныя тканіны андаракі, аўтэнтычныя блюзкі ў хвартухі, тканіны і упрыгожаныя выт-канымі чырвонымі палоскамі. На галаве ў Надзі Кудасавай аўтэнтыч-ная намётка, з ручніка на гэтую мэ-ту вытканага, завязаная традыцій-ным спосабам, на канцох аздобленая вытканымі чырвонымі паскамі, на нагах лапіц. Эва мае на галаве па-вязаныя ручнік, багаты аздоблены тканінамі паскамі, на нагах чаравічкі. Хочацца больш сказаць пра палес-

Ой, ці хоча, ня хоча,
Завівацца патрэбна.

Маладая съмельна
Сваю косаньку съцерла.

Ой, ці съцерла, ці зъмяла,
Ды пад чэпчык скавала.

Ой, дзяўчынка доля —
Пад чапцом няволя.

Маладыя леци
Завіваліся ў плеци,

Ой, шаўковая плеци
Мужу на павагу,

А вялікаму роду
На радасць паславу.

Дзяўчынаты на галаве наслід вяночок,
улетку з жывых кветак, узімку з
тканін, паліяровых і пер'я. Ужы-
ваўся таксама ў вузкі ручнік (руч-

нічок-шлячок), валасы ў дзяўчыні за-шыты ўз-біды заставаліся адкрытымі. Палесьсе — сваха — Лена Войтанка. Апранутая ў бурачковага колеру спадніцу. Блюзка ў хвартухе з на-шыткай каляровымі істужкамі ды аплікацыямі колеру спадніцы. Гала-ўны ўбор упрыгожаны пёрамі павы- (навізаны на фатаграфії), што съветчыла пра спэцыяльны статус свахі і то багатай. Палесьсе. Дзі-чыя касьцюмы (на фатаграфії разам з маткай — свахай) мадэльявалі Аляксандра й Расціслай малодшы Войтанкі. Дзяўчынка апранутая ў ільняную вышываную кашульку, спаднічу ў папярочны паскі коле-ру вясёлкі. Расціслай мае таксама ільняную вышываную кашульку, портачкі ў прадоўжнія палоскі чырвонага колеру. Кашулька павя-зана тканым паяском.

Дзеля параднанія зъмішчаем дзі-вье фатаграфії зь Беларусі: адна

(Заканчэнне на 6-ай бачыні)

Касьцюмы прэзэнтуюць мадэлькі: першы рад Ірана Сымінова (Каляды) і Раіса Станкевіч, другі рад Аня Бартуль-Зінкевіч і Лілія Касьцюк, трэцій рад Эва Пашкевіч і Надзяя Кудасава. Апісаныя касьцюмы глядзяць ў тэксце артыкулу

ПРА КАХАНЬНЕ, ШТО СТАЛАСЯ ЛЕГЭНДАЙ

Мы, Беларусы на эміграцыі, маем важнае здзяйсьненне, дабрахвотна намі прынятае, для нас вельмі натуральнае, спрадвеку практикаванае. А гэта, у меру нашых магчымасціў, пераказаць нашым дзесяцем і ўнукам любаць да бацькаўшчыны — нашу гісторычную, культурную й фальклёрную спадчыну. А каб гэта перадача была як найбольш дзеясней, мы, бацькі, стараемся паглядляць свае веды, адтвараць услышаны, рэстаўраваць вобразы й падзеі з роднае зямлі. И ўсе падзеі ўзвышы, што мелі месца на нашай беларускай зямлі, вартыя нашай увагі, бо яны частачка нашае багатасці спадчыны. Калі-ж бывае часам, што родныя вобразы ў нашай памяці затуманіваюцца, ня шкодзіц разгарнуць книгу паэзіі пры зношанні разгараць, а словы гэтым занепакоіліся ягоныя сябры, цярпела я Марыля. Яна

Марыля Верашчака

Рэпрадукцыя з патрэту невядомага мастака, зробленая зь мініятуры, якая захоўвалася ў Міцкевіча

Сустрэча

Сустрэча Марылі ў Адама адбылася ўлетку 1818 году. Быў запрошаны на летнія канікулы студэнт Тамаш Зан ягонымі сябрамі Міхалам Вреашчакам у Тугановічы. Ен забраў з сабою ю Адама.

У дарозе не шкадаваў Тамаш во-бранных словаў, калі апісваў сябру паненку Марылю, ён-жа пайнфармаваў яго, што сям'я Верашчакаў пасль съмерці бацькі бяднее ды што маці ласкавым вокам паглядае на заможнага Ваўжынца Путкамара, які заляцаецца да дачкі. Сцэна іхнага прыездзу ў Тугановічы дакладна апісаная ў паэмэ „Пан Тадэвуш”. У пустым пакой, дзе заудыёны затрымоўваўся Зан, знайшлі зьдзіўленыя студэнты белую дзя-воцкую сукенку зь істужкай, а увесе пакой ствараў рамантычны настрой.

Сярод загонуў зборжжа пры заходзячым сонцы спаткай Адам Марылю. Яны адразу пасябравалі. Марыля із захапленнем слухала чытаныя Адамам вершы. Яна адразу прызнала іязычнайшы здольнасць ў вершах Адама й яна першая распазнала ў ім гонія. Малодшая за яго на год, але з выкрышталізаваным становічым харектарам і кіраванай неізначаным яшчэ пачуцьцём, яна заапікалася на ўсім.

Яе называлі Марыляй. Паходзіла яна з беларускага шляхціца роду Верашчакаў. Ейны бацька быў маршалкам наваградзкага шляхты. Пазнаёміцца з ёю можна толькі прыблізна з апісанням сучаснікаў. Яны згаджаліся, што была яна вынятковай і нашмат пераастала тып жаночыні таго часу. Вясёлая, дасціпная, абдораная багатай фантазіяй, але ў прыроджанымі здольнасцямі да навукі, атрымала добрую адукацию ўлучна зь веданнем францускай, італьянскай і німецкай мовай. Гэта давала ёй магчымасць чытаць у арыгіналах творы Вальтера, Руко, Гётэ. Здольнасці ў музыцы праявляліся ў ёйных гарманізациях беларускіх народных песенняў, якія яна сама пяяла пад свой акампаніемант на піяніне.

Захаваўся адзіны ёйны патрэт, дыкі той зроблены няведамым аўтрам з маленкае мініятуры, выразанай на сланёвай косьці. Але, як выказваліся сучаснікі, ні мініятура, ні патрэт ня перадавалі праудзівых рысаў Марылі. Ейны слаяк Ігнат Дамайка гэтак аў ёй выказаўся: „...Нявысокая, мела круглы твар зь вялікім блакітнымі вачымі і сьветлымі валасамі; асабліва чароўныя былі ёйныя вусны і пагляд. Апошні съветыў ў аб ёйных уяўленіні, харектары душы ў глубокім пачуцьці. Ейная прыгажосьць была ў форме, але ў духу”.

Ен зваўся Адамам (нарадзіўся 24 сінтября 1798 году ў Наваградку; некаторыя ўважаюць, што ў хвальварку Завосце, у сям'і адваката, зьбяднелага шляхціча Мікалая Міцкевіча). Наваградак уважаў сам Адам Міцкевіч за свой родны горад, а Наваградчыну за сваю бацькаўшчыну. Тут у Наваградку ён наведаў дамініканскую школу. Тут із школьнага сябрам Янам Чачотам, а часта ў Тамашом Занам, разам знаёміліся з мясцовым беларускім сялянствам. Часта ўтраёх яны вандравалі па кірмашох і фэстах. Наведвалі ў якіх вяселіні, зажынкі, дажынкі і іншыя абарды. Зь дзяцінства ўсе яны палюблі беларускі фальклёр, але верным яму ў беларускай мове аж да съмерці застаўся толькі адзін з іх — Ян Чачот, аўтар вершаў і песенняў у беларускай мове, пазней этнограф-фальклорысты. Усе троє пазней вучыліся на Віленскім Універсітэце.

Шчасце трывала каротка

Маці Марылі не дапушчала навет думкі, што бедны студэнт можа адвахніцца думаць паважна пра ёйную дачку. А ўсё-ж і яна, і той самы Ваўжынец заўважылі зъмену ў Марылі. Пад націскам маці Марыля згадзілася на заручыны з Путкамарам, хоць і балюча гэта перажывала. Калі-ж наступнага лета Тамаш Зан і Адам Міцкевіч прыехалі ў Тугановічы, Путкамар адкрыта запітаў Адама, ці ён прэтэндуе на руку Марылі? И Адам адказаў адмоўна. Якія прычыны им

кіравалі, ня лёгка адказаць. А што ж Марыля? Яна пакутвала таксама. Апошні раз яны спаткаліся ў альтанцы. Марыля прасіла забыць яе, тлумачучы, што гэта для яго лепш. Але ўсё-ж падаравала яму галінку цыпрысу, яку ён перахоўваў „нібы скарб адзіны” праз ўсё жыцьцё.

Змаганье за жыцьцё

Шлюб Марылі ў Ваўжынца адбыўся ў лютым 1821 году. Паміж радасных вясельнікаў сумнай была адна толькі нявеста.

А Адам адно цяпер зразумеў вялізарную страту ѹ яго аপанавала роспача. Ен захварэў, трапіў прытомнасць, думаў пра самагубства. Моцна гэтым занепакоіліся ягоныя сябры, цярпела я Марыля. Яна

перарвала контакт з Адамам, пісала да Тамаша Зана, але фактычна зварочвалаася да Адама. І час ад часу надаралася нагода іхнага спатканаў, пэўна-ж, пры съветках. А пазней навет Путкамар запрасіў „нібы скарб адзіны” праз ўсё жыцьцё.

А жыцьцё ішло далей

Для Адама пачаўся шлях вандруніка і ўсюды, дзе ён толькі быў, за ім ішоў цену каҳанай Марылі. Ей прысьвячаў ён свае санкты, з думкай аў ёй звязліся драматычная пазма „Дзяды”, з думкай аў ёй пісаў славуту эпаплю „Пан Тадэвуш”. Вобразы роднае зямлі наваградзкай звязваліся з вобразам Марылі. Думкамі часта вяртаўся да роднага Наваградка, які, як жывы, захоўваў у памяці. Аб гэтым съветыцу, прыкладам, ягонія слова: „Рым, адзіны горад (апрача Наваградка ў Вільні), які я ведаю значна лепш за Парыж”. А ў Парыже ён пражываў даўгія гады,

(Заканчэнне из 7-ай бачыне)

нашчадкаў гэнія. Апошні раз падчыліся яны ў 1824 годзе, калі Путкамары прыехалі ў Вільню разыўвіца із ссыльнымі Філяматамі. Шмат легэндаў было створана на тэму спатканаў.

А жыцьцё ішло далей

Для Адама пачаўся шлях вандруніка і ўсюды, дзе ён толькі быў, за ім ішоў цену каҳанай Марылі. Ей прысьвячаў ён свае санкты, з думкай аў ёй звязліся драматычная пазма „Дзяды”, з думкай аў ёй пісаў славуту эпаплю „Пан Тадэвуш”. Вобразы роднае зямлі наваградзкай звязваліся з вобразам Марылі. Думкамі часта вяртаўся да роднага Наваградка, які, як жывы, захоўваў у памяці. Аб гэтым съветыцу, прыкладам, ягонія слова: „Рым, адзіны горад (апрача Наваградка ў Вільні), які я ведаю значна лепш за Парыж”. А ў Парыже ён пражываў даўгія гады,

БЕЛАРУСКАЕ НАРОДНАЕ АДЗЕНЬНЕ — ЛЮСТРА СТАРАЖЫТНАЕ КУЛЬТУРЫ

(Заканчэнне з 5-ай бачыне)

Лена, Аляксандра ў Расціслаў Войтанкі

Жанчына з вёскі Неглобка

жанчыны з тыповай панёвой, як фіяў, найлепшых з тых, якія маеце, паважаныя мадэлікі й мадэлёры. Нажаль, мы ня маєм гэтых здымкаў, не зашкодзіць прыслучаць і апісаныя касьцюмы. Важна, каб звязваліся ў друку ўсе дэмантраваныя касьцюмы, каб у будучыні можна

было кліши касьцюмаў скарыстаць у вадумысловай брашуры ці навет кніжачкі. Каб застаўся трывалы сігнатуркі Вашае ахвярніе працы, паважаныя Сладарыні із штатаў Нью Джэрзі і Нью Ёрку.

Зіна Станкевіч

Сялянкі Горадзенскай губерні з сяла Чэрк
(з архіву Дзяржжаўнага музея БССР)

“БЕЛАРУС” — ЗАПРАУДНЫ ГОЛАС ГРАМАДЗКАСЦІ. ДЫК І ГРАМАДЗКАСЦІ ПАВІННА ДАЦЬ ЯМУ НАЛЕЖНАЕ ПАДТРЫМАНЬНЕ!

да ўвагі зацікаўленых

Каму не абыякай справа зъмяшчэння ў газэце „Беларус” усіх народных касьцюмаў, дэмантраваных на 2-ім Беларускім Фэстывалі, дамажыць, калі ласка, аплаціць кошты кляшці. Навет сціпліца дахвота будзе вітаная з удзячнасцю.

